

Milli Mücadele Döneminde Mehmet Akif Ersoy'un Kastamonu Vaazı Üzerine Bir İnceleme

DOI NO: 023569690053790

Sinan ŞAHİN*

Geliş Tarihi: 27.02.2017

Kabul Tarihi: 11.12.2017

Özet

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti üzerinde amaçlarına ulaşamayan İtilaf Devletleri, ilerleyen yıllarda yeniden harekete geçtiler. Bu dönemde askeri faaliyetlerin dışında, toplumu işgalcilere karşı örgütlemek amacıyla çeşitli faaliyetlerde bulunuldu. Bu örgütlenmede önemli rol oynayan Mehmet Akif, Milli Mücadele'ye katılmak amacıyla Anadolu'ya geçti. Mehmet Akif, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde verdiği vaazlarıyla Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulundu. Bu vaazların en önemlilerinden birisi Nasrullah Paşa Camii vaazıdır. Mehmet Akif, bu vaazında işgalcilere karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele verilmesine dikkat çekti ve vaazlarını dini temellere dayandırdı. Kürsüde Sevr Antlaşmasını da izah eden Mehmet Akif'in bu vaazı, bütün Anadolu'ya ve cephelere dağıtılarak kısa sürede halk ve askerler üzerinde etkisini gösterdi.

Anahtar Kelimeler: Mehmet Akif, Milli Mücadele, Kastamonu, Nasrullah Paşa Camii.

An Analysis on Kastamonu Sermon of Mehmet Akif Ersoy in the National Struggle

Abstract

Frustrated with the aims on the Ottoman Empire during the first world war, the Allied Powers got into the act again in the following years. In that period, except military activities, some activities were carried out in order to organize the public against the occupants. Playing a crucial role in that organisation, Mehmet Akif went to Anatolia in order to take part in the National Struggle. Mehmet Akif contributed significantly to the National Struggle through the sermons that he preached in various parts of Anatolia. One of the most important sermons was the Nasrullah Pasha Mosque sermon. In this sermon, Mehmet Akif drew attention to put up a fight in unity and solidarity against the occupants and based his sermons on religious foundations. By being delivered to all Anatolia and all the fronts, this sermon of Mehmet Akif who also explained the Treaty of Sevres on the lectern showed effect on the public and the soldiers in a short period of time.

* Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Bölümü Yakınçağ ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, snn_shnn@hotmail.com

Key Words: *Mehmet Akif, National Struggle, Kastamonu, Nasrullah Pasha Mosque.*

Giriş

I. Dünya Savaşı sonunda Osmanlı Devleti'nin de içinde bulunduğu İttifak Devletleri'nin mağlup olmasıyla Çanakkale, Galiçya, Filistin gibi cephelerde önemli mücadeleler veren Osmanlı Devleti de yenik sayıldı. 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması ile Osmanlı Devleti silahlarını bıraktı ve mağlubiyeti resmen kabul etti. Ateşkes antlaşmasının maddelerine çok fazla itibar etmeyen İtilaf Devletleri, Anadolu'ya doğru yayılmaya başlayarak 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkardılar. Daha sonraki süreçte 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından resmen işgal edilmesi sonrasında elleri kolları bağlı bir şekilde oturmayı kendilerine yakıştıramayan Türk aydınları, Anadolu'da başlayan Milli Mücadele hareketine katıldılar (Uçman, 1986: 13).

Milli Mücadele'de önemli faaliyetler gösteren Türk aydınlarından birisi olan Mehmet Akif, devletin ve milletin bu zor zamanlarında bir şeyler yapılması gerektiği fikrindeydi. Mehmet Akif, Mondros Ateşkes Antlaşması ile dayatılan ağır şartlardan kurtulup ülkenin bağımsız hale gelmesi ve insanların özgür bir şekilde yaşaması için sadece bir kıvılcımın olması gerektiğine inanmaktaydı. Nitekim bu kıvılcım da çok gecikmedi. Mustafa Kemal'in Anadolu'ya geçmesiyle bu kıvılcım adeta kor bir ateşe dönüştü ve ülkenin dört bir yanında milli bir uyanış ve özgürlük heyecanı başladı (Avşar, 2010: 254).

Milli Mücadele döneminde Anadolu halkının milli uyanışı ve özgürlük heyecanını kazanmasında Mehmet Akif'in vaazlarının etkisi oldukça büyük oldu. Mehmet Akif; *"...Türklerin yirmi beş asırdan beri istiklallerini muhafaza etmiş bir millet oldukları tarihen müsbet bir hakikattir. Hâlbuki Avrupa'da bile mebde-i istiklali bu kadar eski bir zamandan başlayan bir millet yoktur. Türkler uzun zamandan beri millet itibarıyla istiklallerini muhafaza etmişlerdir. Bazen bir hanedan münkarız olarak yerine diğer bir hanedan kaim olmuş. Fakat millet itibarıyla daima müstakil kalmış ve ancak öyle yaşayabilmiştir. Türkler için istiklalsiz hayat müstehildir. Tarih de gösteriyor ki Türkler, istiklalsiz yaşayamamıştır..."* (Sebilürreşad, 1919, S. 438: 175)

Mehmet Akif bu ifadeleriyle Türklerin bağımsızlıklarına düşkün olduklarına ve düşmana karşı mücadele edilmesi gerektiğine dikkat

çekmektedir. Mehmet Akif, tarihi bilmenin verdiği bu avantajla, insanları ümitsizliğe düşmemeleri konusunda bilinçlendirdi ve Balıkesir taraflarında başlayan milli hareketin mutlaka büyüyeceğine inandı. Mehmet Akif, bu milli hareketin büyümesi için Balıkesir dışında; Ankara, İnebolu, Çankırı, Konya, Eskişehir, Afyon, Antalya gibi yerlerde halka vaazlar verdi. Onun en önemli vaazlarından birisi de Kastamonu Nasrullah Paşa Camii'nde verdiği vaazdır. Çalışmamızda bu vaaz üzerinde durulacaktır.

1. Mehmet Akif'in Milli Mücadele'ye Katılmak Amacıyla Anadolu'ya Geçmesi

16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri'nce işgal edilmesinin ardından İstanbul'daki bu zor günlere Mehmet Akif'te şahit oldu. Mehmet Akif, İstanbul'daki olayları izlerken büyük bir ıstırap çekmekteydi (Akandere, 2008: 671). Mehmet Akif'i yakından tanıyan Eşref Edib¹ onun bu üzüntüsünü; "...*Harp hitam buldu. Düşman istilası bütün acılığ ile memleket üzerine çöktü. Bu kara günler üstadı ne kadar inletti! ...*" (Edib, 1938: 51). sözleriyle ifade etmektedir.

Mehmet Akif'i İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde üzen meselelerden bir diğeri de belli başlı basın ve aydın zümresinin, "*Manda*" fikrini savunuyor olmasıydı. Mehmet Akif, bu fikirlerin Anadolu'da başlayan Milli Mücadele'ye zarar vereceğinden şüphelenerek bu fikre karşı çıktı (Akandere, 2008: 672). Mehmet Akif, İstanbul'daki faaliyetleri, temasları ve Sebilürreşad'daki neşriyatlarıyla Milli Mücadele'ye büyük destek vermekteydi; ancak onun Zağanos Paşa Camii'ndeki vaazından sonra üzerindeki baskı daha da artarak dergideki yazıları sansüre uğradı. Bu sebeplerden dolayı Mehmet Akif, Milli Mücadele'ye daha faydalı olmak için Anadolu'ya geçme kararı aldı (Düzdağ, 1988: 70-71).

Milli Mücadele hareketi için Ankara'da toplanılmaya başlanınca Mehmet Akif, Eşref Edib'e:

"Artık burada duracak zaman değildir, gidip çalışmak lazım. Bizim tarafımızdan halkı tenvire ihtiyaç varmış. Çağırıyorlar. Mutlaka gitmeliyiz. Ben yarın Ankara'ya hareket ediyorum. Hiç kimsenin haberi olmasın. Sen de idarehanenin işlerini derle toplu"

¹ II. Meşrutiyet ile Cumhuriyet Dönemi'nin tanınmış dergilerinden *Sebilürreşad*'ı yayımlayan gazeteci yazardır. Mehmet Akif Ersoy'un yakın arkadaşlarından birisidir. Eşref Edib ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. (Albayrak, 1995: 473-474).

(Sebilürreşad) klişesini al, arkamdan gel. Meşihattekilerle de temas et, Harekât-ı Milliye aleyhinde bir halt etmesinler, dedi” (Edib, 1938: 56).

Mehmet Akif'in bu sözlerinden gizli olarak Anadolu'ya geçeceğini, Sebilürreşad'ın Anadolu'ya taşınacağını ve meşihattekilerin milli harekete zarar vermelerinin önüne geçileceğini görmekteyiz.

Mehmet Akif'in, Ankara'ya gitme kararı almasından sonra Eşref Edib onun elini öptü ve vedalaştılar. Eşref Edib, Mehmet Akif'in Anadolu'ya geçişinin anlaşılmasından sonra kendi üzerlerindeki baskının daha da arttığını ifade etmektedir (Edib, 1938: 56). Mehmet Akif, Anadolu'ya geçtikten sonra yukarıda da ifade ettiğimiz gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerinde verdiği vaazlarıyla halkı Milli Mücadele'ye destek vermeye davet etti. Silahlı mücadeleler başlamadan önce halkı bilinçlendirme ve düşmana karşı birliğe davet etme görevini gönüllü olarak üzerine alan Mehmet Akif, Milli Mücadele döneminin en önemli şahsiyetlerinden birisi oldu. Mehmet Akif, kaynaklardan tespit ettiğimize göre gittiği yerlerde insanlar tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı ve camileri dolduran halk onu dikkatle dinledi. Onun en önemli vaazlarından birisi Nasrullah Paşa Camii'ndeki vaazıdır. Mehmet Akif, burada da büyük bir ilgi ile karşılandı.

2. Mehmet Akif'in Kastamonu Nasrullah Paşa Camii Vaazı

Mehmet Akif, Kastamonu'dan önce 16 Ekim 1920'de İnebolu'ya geldi. Burada halk tarafından yoğun bir ilgiyle karşılanan Mehmet Akif, İnebolu'daki camilerde vaazlarını verdikten sonra 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya geçti (Yıldırım, 2007: 185). Eşref Edib'in naklettiğine göre Kastamonu'da çıkan Açığsöz Gazetesi 21 Ekim 1920 (21Teşrin-i Evvel 336) tarihli nüshasında Mehmet Akif'in Kastamonu'ya gelişini şu sözlerle haber vermektedir:

“Büyük İslam şairi Edib-i a'zam Mehmet Akif Bey Efendi iki gün evvel şehrimize gelmiştir. Sebilürreşaddaki yazıları ve sair asarı bergüzidesile İslam âleminin yegâne şairi tanınan Mehmet Akif Beyefendiye gazetemiz namına beyanı hoş amedi eyleriz.” (Edib, 1938: 58).

Mehmet Akif, Kastamonu'ya geldikten sonra 19 Kasım 1920'de vaazlarını vermeye başladı. Vaazlarını dini temellere dayandıran Mehmet Akif, Nasrullah Paşa Camii vaazına Al-i İmran Suresi ile başladı.

“Ey iman edenler! Sizden olmayanlardan hiçbir sırdaş edinmeyin. Onlar size fenalık etmekten asla geri kalmazlar. Hep sıkıntıya düşmenizi isterler. Onların kinleri konuşmalarından apaçık ortaya çıkmıştır. Kalplerinde gizledikleri ise daha büyüktür. Eğer düşünürseniz size ayetleri açıkladık.” (Kur'an-ı Kerim, 3/118).

Vaazına yukarıda geçen ayetle başlayan Mehmet Akif, yaptığı tefsirde ise cemaate şunları izah etmektedir:

“Ey iman etmiş olanlar! Ey Müslümanlar! İçinizden olmayanlardan, size yabancı kişilerden dost edinmeyiniz. Öyle dost ki sizlere karşı kötülük etmekten, aranızda fitneler, fesatlar sokmaktan hiçbir zaman geri durmazlar. Ellerinden gelen kötülükleri hiçbir zaman sizden esirgemezler. Sizin sıkıntılara, kötülüklere, felaketlere uğramanızı isterler. Görmüyor musunuz? Hakkınızdaki besledikleri düşmanlık, ağızlarından taşıp dökülüyor. Bununla beraber, yüreklerinde, sinelerinde gizlemekte oldukları kinler, gazeller, düşmanlıklar, o bir türlü zapt edemeyip de ağızlarından kaçırmakta oldukları düşmanlıktan çok büyüktür, çok şiddetlidir. Bizler size her biri aynı hikmet, yalnız ibret olan ayetlerimizi böyle açık bir şekilde bildirdik. Eğer sizler akı karadan, iyiyi kötüden seçer, iyiliğini, kötülüğünü düşünür aklı başında adamlarsanız bu hikmetlerin, bu ibretlerin gereğince davranarak hem dünyada, hem ahirette kurtuluş bulursunuz.” (Ersoy, 1982: 22-23).

Mehmet Akif, bu ayeti okuyup tefsirini yaptıktan sonra bu ayete bağlanmaktan başka bir selamet yolunun olmadığını ifade etmektedir. Mehmet Akif'e göre; insan için kendi aleyhine bile çıksa hakkı hakikati söylemek gerekir. Bir zamanlar kendisinin *Kur'an-ı Kerim*'i okuduğunda, ayetlerde Müslüman olmayanlara karşı biraz şiddetli tavır alındığına dair fikirlerinin olduğunu ve onlara karşı daha merhametli olunması gerektiğini ifade eden Mehmet Akif, ilerleyen süreçte bunun şeytani bir vesveseden başka bir şey olmadığını farkına vardığını belirtmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250).

Mehmet Akif, içine düşen bu şeytani vesveselerden kurtulmak için bir hayli savaş verdiğini dile getirmektedir. Bu şeytani vesvesenin kökenini

araştıran Mehmet Akif, gözünü açtığından beri Avrupa medeniyeti, Avrupa irfanı, Avrupa adaleti Avrupa efkâr-ı umumiyesi, İngiliz adaleti, Alman dehası ve İtalyan yükselişinin kulaklarını doldurduğunu ve bu şeytani vesvesenin bunların etkisinden kaynaklandığını ifade etmektedir. Dil bilenlerin Avrupalıların eserlerini direkt okuduklarını, bilmeyenlerin ise tercümelerini okuduklarını ifade eden Mehmet Akif, eserlerden pek fazla etkilenildiğine ve Avrupalıların insanîyetlerini eserleriyle ölçme yanlışına düşüldüğüne dikkat çekmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250).

Mehmet Akif, Avrupalıların sözleri ile özlere arasında münasebet olmadığını altını çizirken bunun bu zamana kadar düşünülmemesine üzüldüğünü ifade etmektedir. Bir zamanlar kendisinin de aynı hataya düştüğüne; ancak tecrübesinin artmasıyla birlikte bu hatadan kurtulduğuna değinmektedir. Mehmet Akif, vaazında Avrupalıların sömürgeci altında bulunan Asya ve Afrika'yı gezdikten sonra buradaki çaresiz insanların Avrupalıların zulmüne uğradıklarına şahit olduğunu ve ondan sonra aklını başına aldığını belirtmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250).

Mehmet Akif, Mısır'da Abbas Halim Paşa'nın yanında bulunduğu sıralarda ondan Avrupalıları hakkıyla tanıyan Hoca Kadri Efendi'nin ismini duydu. Abbas Halim Paşa; Mehmet Akif'e, Hoca Kadri Efendi'yi Mısır'dan tanıdığını, bilgisine ve cömertliğine hayran olduğunu söyledi. Mehmet Akif, Nasrullah Paşa Camii'ni dolduran cemaate, bir ara Fransa'ya gittiğinde Paris'te Hoca Kadri Efendi'yi ziyaret ettiğini, ona Avrupalıları nasıl bulduğunu sorusunu sorduğunu ve bu sorusuna karşılık olarak Hoca Kadri Efendi'nin Avrupalıların güzel şeylerinin olduğunu; ancak bu güzel şeylerin hepsinin yalnız kitaplarında kaldığı cevabını aldığını ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250).

Mehmet Akif, Hoca Kadri Efendi'nin söylediklerini destekleyerek Avrupalıların ilimlerinin ve irfanlarının inkâr olunamayacağını belirtmektedir. Bununla birlikte Mehmet Akif, insanîyetlerini bununla kıyaslamının doğru olmayacağını, Avrupalıların ilimlerinin ve irfanlarının alınabileceğini; fakat onların kendilerine inanılmasının sakıncalı olabileceğinin altını çizmektedir. Mehmet Akif, Avrupalıların bütün insanlara, özellikle de Müslümanlara karşı kinlerinin olduğunu ve Müslümanları kendi dinlerini üstün görmekle suçladıklarını ifade etmektedir. Mehmet Akif, vaazının devamında; dünyada kendi dinini üstün görenlerin

Avrupalılar olduğuna, onlardan daha da ileri kendi dinini üstün gören cemaatin ise Amerikalılar olduğuna vurgu yapmakta ve kendi dinini üstün görmekten uzak olanların ise Müslümanlar olduğuna değinmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250).

Mehmet Akif, yukarıdaki sözlerin cemaatin senelerden beri avutulmuş fikirlerine aykırı geleceğini düşünerek bu fikirlerini destekler nitelikte bir iki örnek vermek gerektiğini düşünmektedir. Mehmet Akif, verdiği örneğin ilkinde; I. Dünya Savaşı'nın başlarında Berlin'e gittiğinde Alman meclisinin; "...Almanlar gibi medeni, ilim ve fende ilerlemiş olan bir millet nasıl oluyor da Müslümanlar gibi Türkler gibi vahşilerle ittifak kuruyorlar? Bu bizim için aşağılık bir şey değil midir?..." gibi sözleri duyduğunu ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 250-251).

Alman hükümeti nazarında Müslümanlık vahşetten, Müslümanlar ise vahşilerden başka bir şey değildi. Mehmet Akif, o sıralarda Almanlara kendilerini tanıtmak için ellerinden gelen her şeyi yapmaya çalıştıklarını; ancak Almanların dinlerine çok sıkı bağlı olmalarının bunu engellediğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 251).

Mehmet Akif, cemaate verdiği ikinci örnekte; Kudüs Osmanlıların elinden zorla alındığında bu durumun I. Dünya Savaşı üzerinde büyük bir etkiye sebep olduğunu belirtmektedir. Filistin cephesinin bozulmasının itilaf devletlerine büyük bir avantaj sağladığını ifade etmektedir. Mehmet Akif, Osmanlı'nın ittifak kurduğu Almanlarla yine Almanlardan farkı olmayan Avusturyalıların da Kudüs'ün elden çıkmasına üzülmeleri gerektiğini düşünmektedir. Mehmet Akif, buna karşılık olarak Avusturyalıların, Kudüs düşmanları da olsa İngilizlerin elinde kalsın da yeter ki Türklerin elinde kalmasın diye ayınler yaptıklarını ifade etmektedir. Mehmet Akif, cemaate artık dine bağlılığın, hürriyetin ve dini hoşgörünün hangi tarafta olduğunu bu örneklerle anlamazlarsa kıyamete kadar da anlayamayacaklarını belirtmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 251).

Mehmet Akif, vaazında dine bağlılık konusunda Müslümanlar ile Hıristiyanlar arasındaki farkı da ortaya koymaktadır. Bu anlamda Mehmet Akif, Avrupalılar ve Amerikalılar için dinsiz tabirini kullandıklarını; ancak din ile en az bağlı olanların aslında kendi dindaşları olduğunu vurgulamaktadır. Mehmet Akif, Cuma günü olmasına rağmen Nasrullah Paşa Camii'ndeki cemaatin azlığından yakınmaktadır. Buna karşılık olarak

Berlin'de Pazar günleri kiliselerin hıncahıncı dolduğunun, kiliseleri dolduran cemaatin yalnız halktan ibaret olmadığını, bütün zenginlerin ve toplumdaki aydın kesimin de bu cemaatin içinde bulunduğunun altını çizmektedir. Mehmet Akif, dine bağlılık konusunda verdiği diğer örnekte ise İngiltere'de dini bir gün olan Pazar günü hiçbir dükkânın açık olmadığını, Cumartesi günü insanların etlerini ve ekmeklerini almadığı takdirde Pazar günü aç kalabileceklerini ve bununla birlikte İngilizlerin sofraya duasız oturmadıklarını ve sofradan duasız kalkmadıklarını ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 251).

Mehmet Akif, Avrupalıların ve Amerikalıların dinlerine bağlılıkta ne kadar ileri gittiklerini yukarıdaki örneklerle cemaate açıklamaktadır. Bunun da sebepsiz olmadığını dile getiren Mehmet Akif, çocuklara doğar doğmaz dini ve milli telkinlerde bulunulduğunu, yabancılara karşı düşmanlık ve kin hislerinin kendilerine verildiğini ifade etmektedir. Mehmet Akif, bunun yanında kendi dinlerinden ve kendi renklerinden olmayan insanlara, insan gözüyle bakılmayacağını öğrenen Avrupalı ve Amerikalıların; resimlerinin, şiirlerinin, hikâyelerinin, romanlarının ve gazetelerinin hep bu hisleri barındırdığına da dikkat çekmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 251).

Mehmet Akif, bütün bunlara rağmen Avrupalılara ve Amerikalılara karşı olan hislerin onların ilimlerine, fenlerine ve sanatlarına sıçratılmaması gerektiğinin altını çizmektedir. Çünkü medeniyetin bu kısmında onlara yetişilmediği takdirde kendilerine emanet edilen İslam dinini yaşatmalarına imkân kalmayacağını düşünmektedir. Mehmet Akif, Müslümanların uzun senelerden beri çalışmayı bıraktığına, tembelliğe ve ahlaksızlığa döküldüğüne, Avrupalıların ise gözlerini açtığına, denizlerin dibinde gemi yüzdürdüklerine, göklerde ordular dolaştırdıklarına değinmektedir. Mehmet Akif, onların güç olarak neleri varsa onları elde etmeye çalışmaları gerektiğini ve bunun her Müslümana farz olduğunu ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252). Mehmet Akif, cemaati etkilemek için yine Kur'an ayetinden örnek vermektedir:

“Onlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve savaş atları hazırlayın. Onlarla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve bunlardan başka sizin bilmediğiniz fakat Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutursunuz. Allah yolunda her ne harcarsanız karşılığı size tam olarak ödenir. Size zulmedilmez.” (Kur'an-ı Kerim, 8/60).

Mehmet Akif, Müslümanlar arasında ne kadar ayrılık sebebi varsa, bunların hepsinin ortadan kaldırılması gerektiğinin altını çizirken birlik ve beraberlik içerisinde çalışmanın da öneminden bahsetmektedir. Dünyadaki hayat şeklinin değiştiğine de dikkat çeken Mehmet Akif, artık tek başına çalışmakla bir şey yapılamayacağını, bu sebeple birlik ve beraberlik içerisinde bulunulması gerektiğini, düşmanı kendilerine üstün çıkaran ve onların esaretinden kurtaran vasıtalara cemiyetler ve şirketler aracılığıyla ulaşılabileceğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252).

Vaazlarını dini temellere dayandıran Mehmet Akif, Müslümanların *Kur'an-ı Kerim'in* emirlerine ve Hz. Muhammed'in tavsiyelerine uymadıkları takdirde dünyalarını olduğu gibi ahiretlerini de kaybedeceklerini dile getirmektedir. Mehmet Akif, cemaate; Avrupalılar ile ittifak kurulabileceğine; ancak onlarla ittifak kurulsa bile onların, kendilerini ezeli olarak mahvetmek istediklerine dikkat çekmektedir. Mehmet Akif; vatanın, dinin, ticaretin ve refahın menfaati için gerektiğinde Avrupalılar ile pazarlık kurabileceklerini; ancak bu pazarlıkta son derece açıkgozlu bulunmalarını tavsiye etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252).

Mehmet Akif, Müslümanların gerek içindeki gerekse dışındaki yabancıların sözlerine kandıklarını, buna karşılık birbirlerinin sözlerine itimat etmediklerini ve onlardan giydikleri külahı kendi dindaşlarına giydirmeye çalıştıklarını ifade etmektedir. Mehmet Akif, Müslümanların bu yanlışına karşı *Kur'an-ı Kerim'de* geçen “*müminler birbirlerinin kardeşlerinden başka bir şey değildir*” ayetine değinmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252).

“Mü'minler ancak kardeşirler. Öyleyse kardeşlerinizin arasını düzeltin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki size merhamet edilsin.” (Kur'an-ı Kerim, 49/10).

Mehmet Akif, yukarıda geçen bu ayet buyrulmasına rağmen Müslümanların bu kardeşlikten çok uzak olduklarına dikkat çekmektedir. Müslümanların Cami'ye çok az gelmelerinden yakınan Mehmet Akif, namaz bittikten sonra Müslümanların birbirlerine ya düşman kesildiklerinden ya da birbirlerine karşı kayıtsız kaldıklarından da yakınmaktadır. Mehmet Akif, bu durumun sakıncasını Hz. Muhammed'in hadis-i şerifi² ile açıklamaktadır

² Mehmet Akif Ersoy'un Kurtuluş Savaşı zamanında verdiği vaazlarında kullandığı hadislerin değerlendirilmesi ile ilgili Bkz. (Karabacak, 2014: 569-585).

(*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252). Mehmet Akif, “Müslümanların derdini kendine dert etmeyen Müslüman değildir” hadis-i şerifini cemaate hatırlatmaktadır. Mehmet Akif, bir diğer hadis-i şerifte ise:

“...Dünyanın öbür ucunda ki bir Müslümanın ayağına bir diken batacak olsa ben onun acısını kendimde duyarım. Bütün Müslümanlar bir araya gelerek tek bir vücudu meydana getiren muhtelif uzuvlara benzerler. İnsanın bir uzvuna bir hastalık, bir acı isabet etse diğer uzuvların kâffesi o hasta uzuv elemine ortak oldukları gibi bir Müslümanda diğer dindaşlarının acısına musibetine matemine kabil değil bigâne kalamaz. Kala biliyorsa demek ki Müslüman değil...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252). ifadelerini cemaate hatırlatmaktadır.

Mehmet Akif, bu gibi hadis-i şerifleri ifade ettikten sonra Sahabe-i Kiram arasındaki birlik ve beraberliği de cemaate anlatmaktadır. Sahabe-i Kiram'ın Allah'ın huzurunda cemaat halinde durduklarında adeta bir sabun kalıbı halini aldıklarını, tek parça bir dağ gibi ayakta durduklarını ve o şekilde secdeye kapandıklarını ifade etmektedir. Ayrıca Sahabe-i Kiram'ın bu birlik ve beraberliğinin sadece namazda değil; namaz dışında da devam ettiğinin altını çizmektedir. Mehmet Akif, Hz. Muhammed'in peygamberliğinden itibaren İslam'ın yirmi otuz yıl içinde dünyayı kuşatmasını bu birlik ve beraberliğe dayandırmaktadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252).

Mehmet Akif, Sahabe-i Kiram'ın birbirlerine ve Müslümanlara karşı çok yumuşak ve merhametli, düşmanlarına karşı ise çok sert olduklarını belirtmektedir. Buna rağmen ilerleyen süreçte Müslümanların bundan mahrum hale geldiklerinin altını çizerken Müslüman olmayanlara karşı gösterilen nezaketin kalmadığını ve birbirlerini bir kaşık suda boğar hale geldiklerini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 252-253).

“Onlar müstahkem kaleler içinde veya duvarlar arkasında olmadan sizinle toplu halde savaşırlar. Kendi aralarındaki çekişmeleri şiddetlidir. Sen onları toplu sanırsın. Hâlbuki kalpleri darmadağındır. Bu, onların akılları ermez bir topluluk olmalarındandır.” (*Kur'an-ı Kerim*, 59/14).

Mehmet Akif, yukarıda geçen bu ayetin münafıklar vasfında olduğunu; ancak adeta Müslümanların halini gösterir hale geldiğini ve bu

durumdan ne kadar sıkılmaları gerektiğini cemaate ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253).

Mehmet Akif, *Kur'an-ı Kerim*'i tilavet ederken kitabın birçok yerinde “*sünnet*” kelimesinin geçtiğini belirtmektedir. *Kur'an-ı Kerim*'de geçen sünnetin, Hz. Muhammed'in sünneti olmadığını belirten Mehmet Akif, Hz. Muhammed'in sünneti, eğer *Kur'an-ı Kerim*'in sünneti ise bunun Allah'ın kalıcı kanunu anlamına geldiğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253).

Mehmet Akif, Allah'ın her mahlûkat için ayrı ayrı kanunlar koyduğunu, bu kanunların süresiz olduğunu ve hiçbir kelimesinin, hatta noktasının değişmeyeceğini ifade etmektedir. Mehmet Akif, bu kanunları Müslümanların direkt olarak Allah'ın gönderdiği kitabından öğrendiklerinin altını çizirken yine bu kanunlarda Müslümanların bir arada yaşamaları gerektiğine işaret eden kanunların da olduğunu belirtmektedir. Mehmet Akif, bu konuyla ilgili cemaate; “...*demek milletlerin hayati bekası, istiklali, mahkûmiyetten selameti için aralarında vahdet hükümferma olması lüzumu bir kanun-ı ilahi imiş...*” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253) sözlerini söyleyerek Müslümanların arasında ayrılık olmaması gerektiğinin bir ilahi kanun olduğu konusunda cemaati bilinçlendirmeye çalışmaktadır.

Mehmet Akif, milletlerin topla, tüfekte, zırhlı ordularla ve tayyarelerle yıkılmadığına; milletlerin ancak herkesin kendi derdine kendi menfaatine düştüğü zaman yıkılabileceğine dikkat çekmektedir. Mehmet Akif, cemaate atalarımızın bir ifadesidir diyerek; “*kale içinden alınır*” sözünü işaret etmektedir. İslam tarihini gözden geçirdiklerinde kuzeyde, güneyde, doğuda ve batıda ne kadar İslam devleti varsa aralarında fitneler, fesatlar olduğu için istiklallerine veda ettiklerine veya başka devletlerin esareti altında yaşadıklarına değinmektedir. Emevilerin, Abbasilerin, Fatımilerin, Endülüslerin, Gaznelilerin, Moğolların, Selçukluların, Mağribilerin, İranlıların, Faslıların, Tunusluların ve Cezayirlilerin hep bu ayrılık hislerine kapıldıkları için saltanatlarını kaybettiklerini de cemaate hatırlatmaktadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253).

Mehmet Akif, Osmanlı Devleti'nin üç kıtaya hükmederken bu devletin içindeki farklı ırktaki, farklı iklimlerdeki insanların birbirlerine sınımsız bağlı olduklarına ve her kavmin kendi kavmiyetini bir tarafa atarak İslam cemaati etrafında toplandığına, kendi kanını ve canını devlet için feda

ettiğine değinmektedir. Mehmet Akif, zamanla Avrupalıların, aralarına fitne ve fesatlar karıştırmalarıyla artık bu birlik ve beraberliğin zedelenmeye başladığını, kalelerinin içten çökmeye başladığını gören düşmanların ise kendi aralarında birleşerek Osmanlı Devleti'ni Asya'nın küçük bir parçasında bile yaşayamayacak hale getirdiklerini cemaate ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253).

Mehmet Akif, cemaate; “size bir vakıa anlatayım” diyerek Mısır'da yaşadığı bir olayı anlatmaktadır:

“...Mısır-ı Alide dolaşıyordum. Orada aklı başında bir Müslümanla görüştim. Bahsimiz İngiliz siyasetine intikal etti. Dedim ki: Şaşıyorum. On beş milyonluk koca Mısır'da İngiliz askeri olarak pek az kuvvet gördüm. Nasıl oluyor da bu kadarcık kuvvetle koca bir iklimi muhafaza edilebiliyor? ...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 253-254).

Bu soru üzerine o zat dedi ki:

“...İngiliz ricalinden biriyle samimi görüşürdük. Sizin aklınıza geleni bende düşünmüş de herife demiştim ki: Günün yahut senenin birinde Osmanlı hükümeti kırk elli bin kişilik bir ordu tertip ederek Mısıra sevk edecek olursa siz İngilizler ne yapacaksınız? ...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Bu soruya karşılık alınan cevapta ise şunlar yer almaktadır:

“...Hiç bir şey yapmayız. Müdafaa imkânı olmadığı için Mısırlıları kendilerine teslim eder çıkarız. Yalnız şurasını iyi bilirsiniz ki biz İngilizler hiçbir zaman Osmanlıların Mısıra kırk bin kişi değil kırk kişi sevk edebilecek derecede yakalarını, paçalarını toplamalarına meydan bırakmayız. Memleketlerinde bitmez tükenmez meseleler çıkarırız. Onlar birbirleriyle uğraşmaktan göz açamazlar ki bir kere olsun Mısıra dönüp bakmağa vakit bulabilsinler...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Mehmet Akif, yaşadığı bu olayı anlattıktan sonra Osmanlı'nın senelerden beri uğraştığı iç meseleleri bu konuyla ilişkilendirmektedir. Bu anlamda Havran, Yemen, Şam, Arnavutluk, Kürdistan meseleleri gibi meselelerin hepsinin düşman parmağıyla çıkarıldığına dikkat çekmektedir. Bunların dışında ise Adapazarı, Düzce, Yozgat, Bozkır, Biga, Gönen ve Konya isyanlarının da düşmanın etkisiyle çıkarıldığına işaret etmektedir.

Mehmet Akif, artık kime hizmet edildiğini anlamalarının vaktinin geldiği, akıllarını başlarına almaları gerektiği, aksi takdirde ellerinde kalan bir avuç toprağı kaybedecekleri ve başlarını sokacakları bir delik bile bulamayacakları konusunda cemaati açık bir şekilde uarmaktadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

3. Nasrullah Paşa Camii'nde Sevr Antlaşmasının İzahı

Mehmet Akif, vaazında Sevr Antlaşmasını³ da izah etmektedir. Mehmet Akif, Anadolu'da aydın kesimin haricindeki kimsenin Sevr Antlaşmasını bilmediğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Mehmet Akif, Sevr Antlaşmasının okunmasına yönelik tavsiyesinde cemaate şunları ifade etmektedir:

“...Heyhat! Düşmanlarımız bizi ne hale getirmek için geceli gündüzlü çalışıyorlar, biz ise hala ne gibi hayallerle kendimizi avutuyoruz! Allah rızası için olsun, şu muahedenamenin bizim hakkımızdaki maddelerini okuyunuz. Okumak bilmiyorsanız birisine okutunuz da dinleyiniz. Maazallah onu kabul ettiğimiz gün acaba nemiz kalır? ...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Mehmet Akif, yukarıdaki ifadelerde dile getirdiği gibi Sevr Antlaşması'nın her ne olursa olsun mutlaka okunmasını tavsiye etmektedir. Sevr Antlaşması'nın Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren kısımlarını da cemaate izah eden Mehmet Akif, Çatalca istikameti dâhil denizin öbür tarafındaki memleketlerin tamamen gittiğini, halifenin İstanbul'da bırakıldığını; ancak tıpkı Roma'daki papa gibi yedi yüz asker bulundurma hakkına sahip olacağını belirtmektedir. Bununla birlikte Yunanlıların, Çatalca'ya sahip olmalarının bir avantajı olarak Çekmece çevresine istedikleri kadar asker yığabileceklerini ve Avrupa'da bir karışıklık çıktığında İstanbul'a girebileceklerini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

İtilaf Devletlerinin, birbirlerinin çok fazla güçlenmesini istemedikleri hepimizin bilgisi dâhilindedir. Bu sebeple İtilaf Devletleri arasında da bir çıkar çatışması mevcuttur. Mehmet Akif, vaazında İtilaf Devletleri'nin arasındaki çıkar çatışmasına da değinmektedir. İngilizlerin

³ I. Dünya Savaşı sonunda, 10 Ağustos 1920 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtilaf Devletleri arasında imzalanmış olan barış antlaşmasıdır. Sevr Antlaşması ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. (Küçük, 2009: 1-5).

doğrudan doğruya İstanbul'u almalarının diğer İtilaf Devletleri'nin işine gelmeyeceğinin altını çizen Mehmet Akif, İstanbul'u İngilizlerin alması halinde İtilaf Devletleri'nin aralarının açılacağını iddia etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Mehmet Akif, İstanbul ve Aydın'ın Yunanlıların elinde bulunmasının oralarda tek bir Müslümanın kalmayacağı anlamına geldiğini ifade etmektedir. Zamanında Yunanistan ve Mora'da Müslüman halk bulunmasına rağmen, Yunanlıların eline geçtikten sonra buralarda tek bir Müslümanın kalmadığının da altını çizmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254).

Mehmet Akif, Sevr Antlaşması'nın amacını şu şekilde açıklamaktadır:

"...İngilizler bizden mümkün olduğu kadar fazla adam öldürtmek, kendisinden son derece de az insan harcetek istiyor. O sebepten bir taraftan Rum, Ermeni çeteleri teşkil edecek: bunlara para, silah dağıtarak Türkler arasında katliam yaptırarak. Diğer taraftan da Müslümanlar, Türkler arasından para ile yahud işgal ile adamlar bularak bizi birbirimize doğratacaktır: ki bu zaten olup duruyor. İşte düşmanın Anadolu'nun iç taraflarında çıkarttığı isyanları bastırmak için biz İzmir, Balıkesiri cephelerindeki kuvvetimizi azaltmaya mecbur olduk da Yunanlılar burnumuzun dibine kadar sokuldular..." (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 254-255).

Mehmet Akif, Sevr Antlaşması'nın amacını açıkladıktan sonra bu antlaşmayı kabul etmek zorunda kalındığı takdirde Anadolu'da asker bulundurulamayacağını, sadece bir miktar jandarma kuvveti bulundurulabileceğini, bu jandarmalar içinde Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin bulunacağını ve bunların yüzde on beşinin üst rütbeli subaylardan oluşacağını ifade etmektedir. Mehmet Akif, Anadolu'nun mıntıka mıntıka ayrılarak yabancı bir subayın eline verileceğinin de altını çizmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Mehmet Akif, İstanbul'un Osmanlı'ya bırakılacağını; ancak buranın idaresinin, gümrüklerinin ve vergilerinin denetiminin ise yabancı bir komisyona verileceğini belirtmektedir. Mehmet Akif, bununla Osmanlı'nın ithalat ve ihracatına güçlükler çıkarılmasının amaçlandığını ifade etmektedir.

Yine, Mehmet Akif'in cemaate ifade ettiğine göre; İtilaf Devletleri bununla Müslümanların ticaretine el koymayı ve onların zenginleşmesinin önüne geçmeyi amaçlamaktadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255). Mehmet Akif, bütün bunların maksadını ise şöyle açıklamaktadır: “...Bundan maksat ise Müslümanları fakir, sefil bırakarak bütün âleme bilhassa Hint'teki dindaşlarımıza: işte görüyorsunuz a, sizin gayretini gütmekte olduğunuz Türkler ne kadar kabiliyetsiz insanlardır! ...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Mehmet Akif'in bu ifadesinden, İtilaf Devletleri'nin Türklerin itibarlarının sarsılmasını da hedeflediğini anlamamız mümkündür. Yine bu ifadelerden Osmanlı'nın her ne kadar güç kaybetmiş olsa da Müslümanlar nezdinde bir kurtarıcı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.

Mehmet Akif, devletin bütçesinin İngiliz, İtalyan ve Fransız görevlilerinden oluşan bir komisyon tarafından düzenleneceğini, bundan dolayı verdikleri vergilerin Rumların, Ermenilerin menfaatine olacağını ifade etmektedir. Mehmet Akif, bununla birlikte İngilizlerin, Mısır'da ve Hindistan'da halkın cahil kalması için okul açtırmadığına da dikkat çekmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Mehmet Akif, cemaate Kapitülasyon meselesinden de bahsetmektedir. Öncelikle Kapitülasyonun manasını açıklayan Mehmet Akif, şunların altını çizmektedir:

“...Bizim bilerek bilmeyerek keyfi yahud ızdırari ecnebilere verdiğimiz eski imtiyazlardır. Bunların bir kısmı adliyyeye aittir mesela içimizde yaşayan ecnebi tebaasından biri ne yaparsa yapsın hükümetimiz tarafından tevkif olunamaz. Caniyi yakalamak için mutlaka mensup olduğu sefaretin adamı hazır olmalı. Tevkif olunduktan sonra da sefaretine teslim edilmeli. Binaenaleyh ecnebler bu muharebeden evvel bizim içimizde alıkran kesilmişti. Adam dögerler, adam vururlar, adam öldürürler. Ötekinin berikinin emlak ve arazisini gasb ederler. Bütün yaptıkları yanlarına kalırdı. Biz bu imtiyazatı harbin bidayetinde kaldırmıştık. Şimdi sulh şeraitini kabul ettiğimiz gibi bunlar yine avdet edecek. Hem nasıl avdet edecek biliyor musunuz? Avrupa devletleri tebaasına münhasır olan o imtiyazlar şimdi Rumlara, Ermenilere, Yahudilere de verilecek. Artık bunun ne demek olduğunu matuhlar bile anlar...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Mehmet Akif, kapitülasyon meselesine yukarıdaki ifadelerle açıklık getirdikten sonra kapitülasyonların sağladığı imtiyazların iktisadi kısmında yabancı halkın, temettu vergisi ve belediye vergileri gibi vergilerden muaf olacakları ve bütün vergileri Müslümanların verecekleri konusunda cemaati bilinçlendirmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Gümrükler meselesine de değinen Mehmet Akif, başka memleketler gibi gümrüklere sahip olmadıklarını, memlekete sokulan her eşyadan istedikleri gümrüğü alamadıklarını, bunun da halkın fakir düşmesine neden olan ilk sebep olduğunu dile getirmektedir. Bunu biraz daha açıklama gereği duyan Mehmet Akif, Rusya ve Amerika gibi toprağı zengin memleketlerde ekinin çok ucuza mal olduğunu, vapurları ve trenleri sayesinde bunları dünyanın her yerine ulaştırabildiklerini ve İstanbul'a getirdikleri ürünlerini de ucuza mal ettiklerini ifade etmektedir. Osmanlı çiftçilerinin ise İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde mallarını kurtarabilecek para ile satamayacaklarını, bu sebepten dolayı çiftçinin hem ekemeyeceğini hem de fakir düşeceğini düşünmekte ve bunun çaresini ise dışarıdan gelen ekin vesaire gibi yiyeceklere gümrük konulmasında görmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Gümrük meselesini açıklamaya devam eden Mehmet Akif, gümrük vergisinin konulması halinde yabancıların, mallarını Anadolu'dan giden mallardan daha pahalıya satmak mecburiyetinde kalacaklarını, Almanya, Fransa gibi toprağı verimli olmayan devletlerin ise bu usul sayesinde çiftçilerini kurtarabileceklerinin altını çizmekte ve bu antlaşma kabul edildiğinde Osmanlı çiftçisinin tamamen biteceğine değinmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 255).

Sanayi ile ilgili fikirlerini de dile getiren Mehmet Akif, pek çok ham maddenin ülkelerinde bulunduğunu; ancak bunlardan faydalanılamadığının altını çizmektedir. Yerli fabrikaların açılması halinde bu fabrikaların Avrupalıların ve Amerikalıların fabrikaları ile başa çıkamayacağını düşünen Mehmet Akif, bunun önüne geçilebilmesi için dıştan gelecek olan mallara gümrük konulması gerektiğini, aksi takdirde halkın sefil ve perişan olacağını, haydutlukta başka yapacak bir iş bulamayacağını dile getirmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, cemaate İngilizlerin neden Osmanlının mahvolmasını istediklerini açıklama gereği duymaktadır. Mehmet Akif, bu konuyla ilgili

İngilizlerin, I. Dünya Savaşı'nın başlangıcında “*biz bütün milletlerin istiklali için harp ediyoruz*” dediklerini, bu sebeple mahkûmiyetleri altında bulunan yüz milyon Müslümana istiklal sevdasının geldiğini, arkasından Mısır'da ve Hindistan'da birbiri ardınca isyanların başladığını ifade etmektedir. İngilizlerin bu isyanları vahşetle bastırıldığına da değinen Mehmet Akif, bu isyanların bitmesi için dünyada hiçbir Müslüman ülkenin müstakil kalmaması gerektiğini belirtmektedir. Mütarekeden sonra müstakil olarak Osmanlı ve İran'ın kaldığına da değinen Mehmet Akif, ilerleyen süreçte ise İran'ın da İngiliz hâkimiyetine girmesiyle müstakil olarak sadece Osmanlı'nın kaldığını ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, İngilizlerin asıl düşmanlığının Osmanlı'ya olduğunu düşünmektedir. Bunun sebebini ise yıllardan beri hilafetin Osmanlı'nın elinde bulunmasına bağlamaktadır. Dünyadaki Müslümanların, istiklallerini Osmanlı'dan beklediklerinin de altını çizen Mehmet Akif, Osmanlı halkının İslam âleminde pek önemli bir yerinin olduğunu ve bütün Müslümanların, Osmanlı milletinin devrilmesinin bütün dünyayı sarsacağını iyi bildiklerini ifade etmektedir. Mehmet Akif, Osmanlı Müslümanlarının kayıtsız kalınacak derecede önemsiz olmadığını da altını çizmektedir. Bu sebeple de İngilizlerin Osmanlı'yı yok etmeye çalışmalarının kendi menfaatleri açısından haklı olduğunu öne sürmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, cemaate “*ama diyeceksiniz ki!*” dedikten sonra şunları ifade etmektedir:

“...Bugün bütün dünyaya hâkim olan İngiltere satveti karşısında bizim ne ehemmiyetimiz olur ki herifler senin dediğin gibi bizim günün birinde büyüyeceğimizden korksunlar da bu kadar ihtiyatlara lüzum görsünler? ...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, cemaate bu şekilde düşüncelerinin yanlış olacağını ifade etmektedir. İngilizlerin sadece bu günü seyretmekle kalmadıklarını, yarını, gelecek seneyi ve hatta gelecek asrı bile düşündüklerini açıklamaya çalışmaktadır. Mehmet Akif, İngilizlerin etkili siyasetinin kendilerini bu hale getirdiğine değinmektedir. Yine birkaç vilayet içinde Anadolu hükümetinin kalmasına İngilizlerin razı olmalarının mümkün olmadığı da Mehmet Akif'in değindiği noktalar arasındadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, bu duruma karşı ne yapılabileceğini de ifade etmektedir. Uzun zamandan beri devam eden iç ve dış meselelerin kendilerinde can bırakmadığını, buna karşılık düşmanlarının kuvvetlendiğini, antlaşma şartlarının çaresiz kabul edileceğini, bunu ise silahsız bir adamın dağda haydutlar tarafından sarılarak çaresiz bırakılmasına benzettiğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, işgalci devletlerin vilayetleri ve sancakları değil; doğrudan doğruya onların başlarını, boyunlarını, hayatlarını ve saltanatlarını istediğine dikkat çekmektedir. Mehmet Akif, cemaate; "...*Müdafaa-i Hayat vazifesinde biraz daha sebat edecek olursak emin olunuz ki cehennem olup gidecekler...*" diyerek sabırla mücadele edilmesini tavsiye etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256).

Mehmet Akif, bu konunun anlaşılmadığını düşünerek biraz daha açıklama gereği duymaktadır. Mehmet Akif, işgalcilerin önündeki tehlikelerden birinin İslam, diğerinin ise Bolşevik tehlikesi olduğunu ifade etmektedir. Mehmet Akif'e göre işgalciler, İslam tehlikesini çoktan hesaba katarak tedbirler almaktaydılar. 6-7 seneden beri devam eden savaşın birçok hesabı altüst ettiğine de değinen Mehmet Akif, birçok tahminlerin de yanlış çıktığının altını çizmektedir. İşgalcilerin himayesi altında bulunan insanların artık gözlerinin açıldığını, kanlarını ve canlarını kimin için verdiklerini anladıklarını ifade etmektedir. Mehmet Akif, bununla birlikte mahkûm insanların, hâkimiyeti altında buldukları devletlerin elinde büyük bir kuvvet olduklarını anlamalarının da çok önemli bir gelişme olduğunu düşünmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 256-257).

Mehmet Akif, mahkûm insanların savaşın her safında bulunarak hücumun, savunmanın ne olduğunu, silahların, bombaların nasıl kullanıldığını öğrenmeleri ile birlikte bunun yanında himayesi altında buldukları devletlerin kendilerini boş vaatlerle kandırdıklarını öğrenmelerinin de öneminden bahsetmektedir. Dünyadaki Müslümanların, fikir olarak değiştiğine de değinen Mehmet Akif, artık Müslümanlar arasında istiklal fikrinin daha da kuvvetli olduğunu ve bunun da işgalcileri titrettiğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 257).

Mehmet Akif, işgalciler için İslam tehlikesine değindikten sonra onlar için ikinci büyük tehlike olan Bolşevik tehlikesinden de

bahsetmektedir. Bolşevikliğin doğrudan doğruya Avrupa'nın kalbine çevrilen bir silah olduğunu belirten Mehmet Akif, bu hareketin Rusya'da yanardağlar gibi lavlar saçtığını, bu yangının kıvılcımlarının Avrupa'ya da intikal ettiğini ve orada yangınlar çıkardığını ifade etmektedir. Mehmet Akif, Bolşevik Devrimi ile ilgili de cemaate bilgiler vermektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 257). Mehmet Akif, gerekli olan bilgileri verdikten sonra şunları ifade etmektedir:

“...Zaten garbın ukalası, hükeması çoktan beri böyle bir akıbetin zuhurunu bekliyorlardı. Dışı gözlere pek parlak görünen medeniyet-i hazıra'nın içinde çürümeye yüz tuttuğunu, günün birinde paldır küldür yıkılacağını söyleyip duruyorlardı. Benim bu kürsüden söyleyecek bir sözüm varsa o da garp medeniyeti dediğimiz o rezil âlemin bir an evvel hak ile yeksan olmasını temenniden ibarettir...” (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 257).

Mehmet Akif, yukarıda geçen sözlerinden dolayı kendisinin ilim ve ilerleme düşmanı olmadığını ifade etme gereği duymaktadır. Kendi istediği medeniyetin namuslu ve vakarlı bir medeniyet olması gerektiğini ifade eden Mehmet Akif, Batı medeniyetinin maddiyatta ileride olduğunu; ancak maneviyatta tamamen geride kaldığını vurgulamaktadır. Mehmet Akif, Avrupa hükümetlerini titreten Bolşevik tehlikesinin kendileri için yararlanılması gereken bir fırsat olarak görmektedir. Osmanlı'da Bolşevikliği tetikleyecek bir şeyin bulunmadığına da değinen Mehmet Akif, Bolşeviklerin Batı medeniyetini yıkmalarının kendilerini etkilemeyeceğine vurgu yapmaktadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 257-258).

Mehmet Akif, düşmanımın düşmanı dostumdur diyerek Bolşevikler ile ittifak kurabileceğine ve bunun faydalarından da istifade edilebileceğine dikkat çekmektedir. Olası bir ittifakın faydalarını cemaate açıklayan Mehmet Akif, özellikle Müslümanların silahlanması ve istiklallerini kazanabilmesi açısından bu ittifakı oldukça yararlı görmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258).

Mehmet Akif, Bolşevik meselesine açıklık getirdikten sonra Hindistan'ın İngiliz himayesi altındaki durumunu anlatmaktadır. Hindistan'ın mahallelerine gidildiğinde iki mahalleden birinin Hintlilere, diğerinin ise İngilizlere ait olduğunun altını çizmektedir. Hiçbir Hintlinin İngilizlerin cemaatine girmesinin mümkün olmadığına dikkat çeken Mehmet

Akif, yerli Hintlilerden birisinin temiz giyinmek istediğinde vergi vermeye tabi olduğuna, trenlerde ve hastanelerde Hintlilerin ayrı bir bölümde tutulduğuna dikkat çekmektedir. Mehmet Akif, çaresiz Hintlilerin trenlerdeki vagonlarda ve hastanelerdeki koşullarda yatmaya mecbur bırakıldıklarını, İngilizlere “...niçin bu çaresiz insanlara insan muamelesi yapmıyorsunuz? ...” diye sorulduğunda ise “...Maymunlar adam olur Hintliler adam olmaz...” cevabını verdiklerini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258).

İngilizlerin, Hintlilere olan muamelelerini cemaate anlatmaya devam eden Mehmet Akif, bir İngiliz'in bir Hintliyi istediği gibi dövdüğünü ve ceza almadığını, şayet öldürdüğü zaman hafif bir ceza aldığını ifade etmektedir. Bunun yanında yerlilerin kazancının sömürgeler için harcandığı, yerli nüfusun büyük bir çoğunluğunun karnını doyuramadığı, pek çok insanın açlıktan öldüğü değinilen noktalar arasındadır. Bunun yanında, İngilizlerin Hintlilerden çok aşırı vergiler almaları ve alınan vergileri himaye edilen devletlerin halkı arasında fesat çıkarmak için kullanmaları, kumaş tezgâhlarını yok etmek için ustaların parmaklarını kesmeleri ve yerli sanayiye yok etmeye çalışmaları da Mehmet Akif'in değindiği sorunlar arasındadır (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258).

Mehmet Akif, Hindistan'da Müslüman Hintliler için bir tane Sultani'nin olduğunu ve İngiliz Sultani'lerine Hintlilerin girmelerinin yasak olduğunu ifade etmektedir. Hintlilerin en ufak bir silahı bile taşıyamadıklarının, mütarekeden beri kasapların bıçaklarının ve berberlerin usturalarının polis karakollarına teslim edildiğinin de altını çizmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258).

Mehmet Akif, Hindistan'ın himaye altındaki durumundan bahsettikten sonra Afrika'nın da durumunu cemaate açıklamaktadır. Cezayir'de, Tunus'ta ve Fas'ta Müslümanların Fransızlar tarafından hayvan muamelesi gördüğünü, oradaki Hıristiyanların ve Yahudilerin “ağnam” vesaire gibi vergileri vermediklerini, Müslümanların ise her türlü vergiye tabi tutulduklarını ifade etmektedir. Mehmet Akif, Müslümanların çeşitli sebeplerden dolayı yüklü bir miktar para vermek zorunda kaldıklarına ve mallarını da kaybettiklerine dikkat çekmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258).

Mehmet Akif, Müslümanların vergisiyle yaşayan beldelerde hiçbir Müslüman azanın bulunmadığını, Cezayir'de ve Mısır'da müşterek

kabilelerin meralarının olduğunu; ancak bu meraların Fransızlar tarafından gasp edildiği için kullanılmadığının altını çizmekte ve bu sebepten dolayı bu kabilelerin batıya doğru çekildiklerini ifade etmektedir. Bununla birlikte Fransızların, himayesi altında bulunan memleketlerde kendi milletleri için köy kurmak istediklerinde gerekli olan araziyi Araplardan temin ettiklerini, kurmuş oldukları köyün su ihtiyacını çevredeki Müslüman köylerinden sağladıklarını ve bununla da kalmayıp Müslüman köylerini susuz bıraktıklarını da cemaate ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 258-259).

Mehmet Akif; Fransızların, kurdukları köylerini geçindirmek için Müslüman köylerine saldırdıklarına ve buralardan alınan vergilerle kendi köylerindeki insanları refah içinde yaşattıklarına da değinmektedir. Bir Fransız'ın bir Müslümanı dava etmesine gerek olmadığını, o Müslümanı isterse dövebileceğini veya öldürebileceğini de vurgulayan Mehmet Akif, Afrika'daki Müslümanların bu haline düşmemeleri için cemaate gözlerini açmaları gerektiğini tavsiye etmektedir. Bu konuda cemaati sürekli uyaran Mehmet Akif, Osmanlı Müslümanlarını Afrika'daki Müslümanların durumuna düşürmeye çalışan dış devletlerin, bunu gerçekleştirmek için Yunan ordusunu kullanabilecekleri veya Osmanlı ülkesinde nifak çıkarabilecekleri ihtimali üzerinde durmaktadır. Mehmet Akif, birlik ve beraberliğin sağlanması halinde bu amaçların gerçekleştirileceğini ifade etmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 259).

Mehmet Akif, Osmanlıyı mahvetmek isteyen bu antlaşmayı mücahitlerin çoktan yırtmaya başladıklarını dile getirirken bu antlaşmanın tamamen parçalanması için ise Anadolu'nun her tarafına yayılması gerektiğini düşünmektedir. Aksi takdirde Türkler için Anadolu'da yaşama hakkının kalmayacağını vurgulamaktadır. Mehmet Akif, Allah'ın bir emaneti olduğuna inanan atalarının, bu vatan için canlarını verdiklerini ve bu vatana düşman ayağı bastırmadıklarının da altını çizmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 259).

Mehmet Akif, babadan oğula asırlardan beri gelen bu büyük emanete hıyanet etmenin bir alçaklık olduğunun altını çizmekte ve yabancıların eline geçen Müslüman memleketlerinin halinin, kendileri için bir ibret vesikası olduğunu ifade etmektedir. Mehmet Akif, Endülüslülerin durumunu cemaate anlatarak bu durumu örneklendirmektedir. Vaktiyle o diyarlarda 15 milyon

Müslümanın yaşadığını; ancak içinde buldukları zamanda orada bir tek Müslümana rastlanılmayacağını belirtmektedir. Mehmet Akif, Endülüslülerin birbirlerine düştükleri için memleketlerini İspanyollara kaptırdıklarını vurgulamakta ve aynı duruma kendilerinin düşmemesi gerektiğine dikkat çekmektedir. Mehmet Akif, vatan mücadelesinde ümitsizliğe düşülmemesi, azimli olunması ve mücadele edilmesi yönünde tavsiyelerde bulunmaktadır. Mehmet Akif, konuşmasının sonlarına doğru Allah'ın cihat yolunda olanlarla beraber olduğunu ifade eden aşağıdaki ayet-i kerimeye değinmektedir (*Sebilürreşad*, 1920, S. 464: 259).

“Bizim uğrumuzda cihad edenler var ya, biz onları mutlaka yollarımıza iletacağız. Şüphesiz Allah, mutlaka iyi ve yararlı işleri en güzel şekilde yapanlarla beraberdir.” (Kur'an- Kerim, 29/69).

Mehmet Akif, Kastamonu Nasrullah Paşa Camii vaazını aşağıda geçen duasıyla bitirmektedir.

*“Ya ilahi bize tevfikini gönder!
-Âmin!*

Doğru yol hangisidir millete göster!

-Âmin!

*Ruh-i İslamı Şedaid sıkıyor, öldürecek
Zulmü tedib ise maksudi mehibin gerçek,
Nare yansın mı beraber bu kadar mazlumin?
Bigünahız çoğumuz, yakma İlahi!*

-Âmin!

*Boğuyor âlemi İslamı bir azgın fitne:
Kıt'alar kaynayarak gitti o girdap içine.
Mahvolan aileler bir sürü masumundur;
Kalan avarelerin hali de malumundur.
Nasıl olmaz ki tezelzül veriyor arşa enin?
Dinsin artık bu hazin velvele yarab!*

-Âmin!

Müslüman yurdunu her yerde felaket vurdu;

*Bir bu toprak kalıyor dinimizin son yurdu.
O da çiğnendi mi, çiğnendi demek dini mübin.
Haksar eyleme yarab onu olsun!*

-Âmin!

*Velhamdüllahirabbilalemin” (Sebilürreşad, 1920, S.
464: 259).*

4. Nasrullah Paşa Camii Vaazının Etkileri

Mehmet Akif, yukarıdaki metinden de anlaşılacağı üzere daha önceki vaazlarında olduğu gibi Nasrullah Paşa Camii vaazını da dini temellere dayandırmaktadır. Mehmet Akif, camiye dolduran halka *Kur'an- Kerim'den* ayetler okuyarak onları birlik ve beraberliğe davet etmektedir. Mehmet Akif'in vaazını dini temellere dayandırması da boşuna değildir; çünkü dönemin insanların dine bakış açılarını düşündüğümüzde ayetlerle halkı birlik ve beraberliğe davet etmek en etkili yoldu.

Kaynaklardan tespit ettiğimize göre Mehmet Akif'in verdiği vaaz sırasında Nasrullah Paşa Camii'ni dolduran halk Mehmet Akif'i gözyaşları içerisinde dinledi. Cemaatin ağladığını gören Mehmet Akif'te kendisini ağlamaktan alıkoyamadı. Eşref Edib, Mehmet Akif'in yukarıda verdiğimiz duayı yapmadan önceki halini; “*üstad kendinden geçecek derecelere gelmişti. Onun o kadar heyecanlı bir zamanını görmemiştim. Artık sesi kesiliyordu. Çok yorulmuştu. Heyecanından kalbi duracak diye korkuyordum.*” (Edib, 1938: 61). sözleriyle ifade etmektedir.

Mehmet Akif'in bu vaazının etkisi Kastamonu'nun kazalarına ve köylerine kadar ulaştı. Bu vaazın halk üzerindeki etkisini gören hükümet, Mehmet Akif'ten bu vaazları Kastamonu'nun kazalarında da vermesini istedi. Hükümetin bu ricası üzerine Kastamonu'nun kazalarına da giden Mehmet Akif, Nasrullah Paşa Camii'nde verdiği vaazını buralarda da verdi (Edib, 1938: 61).

Mustafa Kemal'in işgallerin protesto edilmesi yönündeki Havza Genelgesi'nden sonra bütün ülke genelinde protesto ve mitingler⁴ başladı.

⁴ Milli Mücadele Dönemi'ndeki protesto ve mitingler ile ilgili detaylı bilgi için Bkz. (Şahingöz, 2002: 726-744).

Kastamonu'da şehit düşen askerler için mevlitler okundu. Bunun dışında çalışmamızın konusunu oluşturan Mehmet Akif'in Nasrullah Paşa Camii vaazı ile birlikte aynı camide vaazlar veren Hafız Emin Efendi, Sofuzade Hoca Tefvik Efendi ve Müftü Hafız Osman Efendi gibi kişilerin vaazları halkın bütünleşmesi ve milli bilincinin uyandırılması amacına hizmet etti. Bu vaazların etkisiyle Kastamonu halkı işgalcilere olan tepkilerini her fırsatta dile getirdiler ve bu amaçlarla mitingler ve protestolar düzenlediler. Nasrullah Meydanı'nda toplanan binlerce Kastamonulu, şehitler için Fatiha Suresini okudular. Bununla birlikte Kastamonu halkı İstanbul'da; İngiltere, Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri temsilcilerine protesto telgrafları da çektiler (Çelebi, 2014: 112).

Kastamonu halkının işgalleri protesto etmesinde ve mitingler düzenlemesinde Mehmet Akif'in bu vaazının etkisinin büyük olduğunu söylememiz mümkündür. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi Mehmet Akif'in vaazlarını dini temellere dayandırması, buradaki halkın bilinçlenmesi ve işgalcileri protesto etmesi açısından oldukça önemli oldu. Nitekim ileride bahsedeceğimiz üzere Mehmet Akif'in bu vaazının çoğaltılıp cephelere dağıtılması bu vaazın oldukça önemli olduğunu kanıtlayan önemli bir delildir.

Mehmet Akif'in bu vaazı Sebilürreşad'ın Kastamonu'da çıkan 464. sayısında yayımlandı. Bu vaazının bütün Anadolu'ya yayılması Sebilürreşad Dergisinde şu sözlerle anlatılmaktadır:

“Sebilürreşad Anadolu'da intişar eden bu ilk nüshasından Anadolu'nun bütün vilayetiyle bütün sancak ve kazalarındaki vali, mutasarrıf, kaymakam ve müftülere icabı kadarı gönderilmiştir. Müslümanların en büyük şairi üstat muhteremimiz Mehmet Akif Bey Efendinin Kastamonide Nasrullah Camii şerifinde irad buyurdıkları işbu nüshada münderiç pek mühim mev'izenin her taraftaki Müslümanlarca işitilmesi için zevat-ı müşarünileyhin tarafından Anadolu'nun bütün camilerinde, bütün ictimagahlarında İslam cemaatleri huzurunda yüksek sesli zevata okutturulması, Anadolu'da intişar eden bütün gazeteler tarafından naklolunması bir vecibe-i diniye olduğu enzar-ı hamiyete arz olunur.” (Sebilürreşad, 1920, S. 464: 264).

Görüldüğü gibi bu vaazın en önemli etkilerinden birisi, vaazın bütün Anadolu'ya yayılmasıdır. Vaazının sadece Kastamonu'da değil, bütün Anadolu'da etkisini hissettirmesi amaçlanmaktadır.

Bunlarla birlikte bu vaaz risaleler ve kitaplar halinde bastırılarak bütün cephelere dağıtıldı (Edib, 1938: 66). Bu vaazdan bütün Anadolu halkı ile birlikte bütün komutanların ve askerlerin haberdar olmaları istendi. Anadolu'da büyük bir etki ve heyecan uyandıran bu vaaza ilk olumlu tepki El-Cezire cephesi kumandanı Nihad Paşa'dan geldi. Nihad Paşa, Mehmet Akif'e yazdığı telgrafta şunları dile getirdi:

“Nasrullah Camii şerifinde irad buyurduğunuz mev'izeyi havi mecmuanızın ancak bir nüshası elde edilebilmiştir. Diyarbakirin cami-i kebirinde Cuma namazından sonra kıraat edilerek müminin-i hazıra envar-ı maneviyesinden hisseyab-ı tenevvür ve tefeyyüz olmuşlardır. Fakat bu istifade pek mahdut kalacağından cephe mütakasını teşkil eden Elaziz, Diyarbakir, Bitlis, Van vilayetleri ile civar müstakil mutasarrıflıklar halkı da nasibedar edilmiş ve şerefiyle hukuku doğrudan doğruya zat-ı alinize ait olmak üzere Diyarbakir vilayet matbaasında tab ve teksir edilerek bütün cepheye tevzi olunmuştur. Cenab-ı Hak mesai-i din ve vatan perveranenizi meşkür eylemesi temennisiyle ihtiramatımı takdim eylerim. 10.2.37 El-Cezire K. :Nihad” (Sebilürreşad, 1921, S. 468: 315)

El-Cezire kumandanı Nihad Paşa'nın telgrafından açıkça anlaşıldığı üzere bu vaaz, Diyarbakır Camii'nde Cuma namazından sonra halka okundu. Nihad Paşa; Elazığ, Diyarbakır, Bitlis, Van ve çevre mutasarrıflıkların da bu vaaz konusunda bilinçlendirildiğini ve bu vaazın Diyarbakır matbaasında çoğaltılarak bütün cephelere gönderildiğini ifade etmektedir. Nihad Paşa'nın bu telgrafına Mehmet Akif şöyle karşılık verdi:

“Diyarbakir'de El-Cezire kumandanı Nihad Paşa hazretlerine hakk-ı acizanemdeki teveccühât-ı devletlerine an-samimi'l-kalb teşekkürler ederim. Nasrullah kürsüsündeki mev'izenin o havalide ve o cephedeki bütün dindaşlarımıza tebliğine himmet ve delalet cidden sezavar-ı minnettir. Cenab-ı Hak pek kıymetli bir rüknü bulunduğumuz kahraman ordumuzu zaferden zafere isal ve Ümmet-i İslamiye'de belirmeye başlayan intibahı müzadad buyursun. Âmin. 16 Şubat 337. Mehmed Akif” (Sebilürreşad, 1921, S. 468: 315).

Görüldüğü gibi Mehmet Akif'te Nihad Paşa'ya verdiği cevabında; o taraftaki Müslümanların bu konuda bilinçlendirilmesinin uygun olduğunu ve Müslümanlardaki bu uyanışın artması temennisini dile getirmektedir. Mehmet Akif'in bu vaazı bütün Anadolu halkına ulaştıktan sonra etkisini göstermeye başladı. Bu vaazın geniş kitlelere ulaşması ile birlikte haksız işgaller karşısında Anadolu halkı gerek mitingler ve protestolar, gerekse silahlı mücadeleler konusunda gerekli duyarlılığı gösterdi. Bu anlamda vaazın etkisi oldukça fazla oldu. Bunu vaazın çoğaltılıp Anadolu'ya ve bütün cephelere yayılmasından anlamamız mümkündür. İşgal kuvvetlerinin Anadolu'dan atılmasında silahlı mücadelelerin yanı sıra halkın bilinçlendirilmesi ve işgal kuvvetlerine karşı birlik ve beraberlik içerisinde olunmasında vaazların çok önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu sebepten dolayı Milli Mücadele'nin vaazların etkisi ile beraber incelenmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Sonuç

I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nden istediklerini alamayan İtilaf Devletleri'nin ilerleyen süreçte yeniden harekete geçmeleriyle ortaya çıkan Milli Mücadele dönemi, silahlı mücadelelerin yanı sıra halkı bilinçlendirme ve Milli Mücadele'ye dâhil etme çabalarına da sahne oldu. Bu anlamda camilerde verilen vaazlar Milli Mücadele'de etkili bir şekilde kullanıldı ve amacına ulaştı. Halkın vaazlar yoluyla bilinçlenmesinde önemli rol oynayan Mehmet Akif, Milli Mücadele döneminde aktif bir rol oynadı. 16 Mart 1920'de İstanbul'un İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesine bizzat şahit olan Mehmet Akif, devletin bu zor zamanlarında bir şeyler yapılması gerektiğine inanarak Anadolu'da Mustafa Kemal'in başlattığı direniş hareketine katıldı ve Milli Mücadele'ye önemli katkılarda bulundu. Mehmet Akif, Milli Mücadele döneminde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde verdiği vaazlarıyla halkı birlik ve beraberliğe davet etti. Vaazlarında Kur'an-ı Kerim ayetlerine sıkça değinen Mehmet Akif, halkın bilinçlenmesinde dini faktörleri etkili bir şekilde kullandı. Nasrullah Paşa Camii'ndeki vaazında İtilaf Devletleri'nin amaçlarını ortaya koyarak onlara karşı birlik ve beraberlik içinde mücadele edilmesine yönelik tavsiyeleri halk üzerinde oldukça etkili oldu. Mehmet Akif, verdiği bu vaazında İtilaf Devletleri'nin Anadolu üzerindeki emellerini net bir şekilde ortaya koydu. İlimde ve teknolojide Avrupalıların seviyesine ulaşılması için çalışılması gerektiğine inanan Mehmet Akif, İtilaf Devletleri'ne teslim olunduğu

takdirde ortaya çıkabilecek sıkıntıları geniş bir şekilde halka izah etti. Bu anlamda sömürge altında bulunan Hindistan ve Afrika'nın yaşadığı sıkıntıları anlattı ve aynı duruma düşülmemesi için mücadele edilmesi gerektiği yönünde halkı teşvik etti. Nasrullah Paşa Camii'nde Sevr Antlaşması'nı da izah eden Mehmet Akif, bu antlaşmanın kendilerine yaşam hakkı tanımadığı noktasında halkı bilinçlendirerek bu antlaşmaya karşı koymaya davet etti. Mehmet Akif'i dikkatle dinleyen halk bu vaazdan oldukça etkilendi. Bu vaazın etkisini gören hükümet, Kastamonu'nun köylerinde ve kasabalarında da bu vaazı vermesi için Mehmet Akif'e görev verdi. Hükümetin bu ricasını geri çevirmeyen Mehmet Akif bu görevi yerine getirdi. Zaman içerisinde Mehmet Akif'in bu vaazının Anadolu'nun her yerine ve bütün cephelere dağıtılması ile halkın ve askerlerin bilinçlendirilmesi sağlandı. Bu vaaz sayesinde bilinçlenen halk; mitingler, protestolar ve silahlı mücadeleler aracılığıyla Milli Mücadele'ye dâhil oldu ve savaşın kazanılmasında önemli rol oynadı.

Kaynakça

Sebilürreşad,

_____, "Manda Meselesi", *Sebilürreşad*, C. XVII, S. 438, 24 Zilkade 1337/21 Ağustos 1919, s. 174-176.

_____, "Nasrullah Kürsüsünde", *Sebilürreşad*, C. XVIII, S. 464, 10 Rebiülevvel 1339/22 Kasım 1920, s. 249-259.

_____, "Evliya-i Umurdan Mühim Bir Rica", *Sebilürreşad*, C. XVIII, S. 464, 10 Rebiülevvel 1339/22 Kasım 1920, s. 264.

_____, "El-Cezire Cephesinin Muhterem Kumandanı Nihad Paşa Hazretleri Tarafından Baş Muharririmiz Akif Bey Efendi'ye Çekilen Telgrafnamedir", *Sebilürreşad*, C. XVIII, S. 468, 9 Cemaziyelahire 1339/18 Şubat 1921, s. 315.

AKANDERE, O. 2008. "Oğlu Emin Akif Ersoy'un Anlatımlarıyla Mehmet Akif Ersoy'un Milli Mücadeleye Katılması Ve Bazı Hususiyetleri", *I. Uluslararası Mehmet Akif Ersoy Sempozyumu-Bildiriler*, C. II, 19-20-21 Kasım, Burdur, s. 671-676.

ALBAYRAK, S. 1995. "Eşref Edip Fergan", *DİA*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XI, s. 473-474.

AVŞAR, B. Zakir. 2010. “Siyasal İletişim Bağlamında Bir Biyografi Çalışması: Mehmet Akif Ersoy”, *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, S. 30, Bahar, s. 254.

ÇELEBİ, E. 2014. “Milli Mücadele’de Kastamonu”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Yıl 10, S. 19, Bahar, s. 105-117.

DÜZDAĞ, M. E. 1988. *Mehmed Akif Ersoy*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 932.

EDİB, E. 1938. *Mehmed Akif Hayatı, Eserleri ve 70 Muharririn Yazıları*, İstanbul: Asarı İlmiye Kütüphanesi Neşriyatı.

ERSOY, M. A. 1982. *Hutbeler*, (Sad.) Maruf Evren, İstanbul: Anadolu Yayınevi.

KARABACAK, M. 2014. “Mehmed Âkif Ersoy’un Kurtuluş Savaşı Zamanında Yaptığı Vaazlarda Kullandığı Hadislerle İlgili Bir Değerlendirme”, *Turkish Studies*, C. IX, S. 8, Yaz, s. 569-585.

KUR’AN-I KERİM MEALİ, 2011, (Haz.) Halil Altuntaş-Muzaffer Şahin, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

KÜÇÜK, C. 2009. “Sevr Antlaşması”, *DİA*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXXVII, s. 1-5.

ŞAHİNGÖZ, M. 2002. “Milli Mücadele’de Protesto ve Mitingler, *Türkler*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, C. XV, s. 726-744.

UÇMAN, A. 1986. “Mehmet Akif ve Milli Mücadele”, *Ölümünün 50. Yılında Mehmet Akif Ersoy*, İstanbul: Marmara Üniversitesi Yayınları No. 439, Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları No. 5, s. 11-30.

YILDIRIM, T. 2007. *Milli Mücadele’de Mehmet Akif*, (Ed.) İsmail Demirci, İstanbul: Sesli Kitaplar.